

Un país sense novel·la. L'aventura editorial de 'L'Eros de Picadilly Circus' de Mercè Linyan i el seu context literari

[A country without a novel. The publishing adventure of Mercè Linyan's 'L'Eros de Picadilly' Circus and its literary context]

FRANCESC VIADEL I GIRBÉS

FCRI-Universitat Ramon Llull

francescjesusvg@blanquerna.url.edu ORCID: 0000-0001-6244-6364

RESUM: El març de 1971 el Club dels Novel·listes publicava *L'Eros de Picadilly Circus* en un moment de preocupació intel·lectual per la manca d'una novel·la en català. El llibre, atrevit en el seu plantejament i ambientat en un Londres marginal que del ben segur resultava exòtic per al lector català, era d'una autora valenciana: la canalina, Mercè Linyan. Joan Sales, un editor perspicaç que ja havia donat a conèixer Mercè Rodoreda, va endreçar l'original de Linyan i va convertir-lo en un modest èxit editorial. Després d'aquella primera novel·la Linyan ja no va publicar res més i la seua peripècia vital es va convertir en un misteri. L'article indaga en aspectes biogràfics de l'escriptora fins ara desconeguts i així mateix descriu el procés d'edició a partir de la investigació de la correspondència inèdita entre l'autora i el seu editor.

PARAULES CLAU: Mercè Linyan, Joan Sales, literatura valenciana, dones escriptores.

ABSTRACT: In March 1971, *Club dels Novel·listes* published *L'Eros de Picadilly Circus* at a time of intellectual concern over the lack of novels in Catalan. Daring in its approach and set in a marginalised area of London that was certainly exotic for Catalan readers, the story was written by a Valencian author that no one had ever heard of: Mercè Linyan from Canals in Valencia. Joan Sales, an insightful editor who had already promoted work by Mercè Rodoreda, arranged Linyan's original work and turned it into a modest publishing success. After that first novel, Linyan did not published anything else and her life story became a mystery. aspects of the writer and also describes the editing process based on the investigation of unpublished correspondence between the author and her editor.

KEYWORDS: Mercè Linyan, Joan Sales, Valencian literature, women writers.

Recepció: 12/02/2021. Acceptació: 22/02/2021. Publicació: 28/10/2021

1. Introducció

Ningú com Joan Fuster va assenyalar amb més claredat la preocupació d'un cert valencianisme cultural dels anys de la postguerra per la manca d'una narrativa en català al País Valencià. El neguit de l'assagista era ben comprensible atès el seu compromís civil i polític, la seua obsessió per articular un país. Tot plegat, sense narrativa, i per més que la nòmina de poetes fos nombrosa, l'incipient, gairebé clandestí i vacil·lant redreçament cultural valencià semblava incomplet i la idea mateixa de 'país' una quimera. Al capdavall, on s'és vist un país sense una literatura en majúscules, això és, articulada al voltant d'una narrativa variada i presentable?

L'assagista es referí àmpliament i detalladament a aquesta qüestió, vull dir, a la de la inexistència d'una narrativa, l'any 1958 en un pròleg escrit a propòsit de l'antologia publicada per Albertí Editor, *Recull de contes valencians*. En la nòmina d'autors aplegats figuraven, entre molts d'altres, Miquel Adlert Noguerol, Josep Iborra, Francesc de Paula Burguera, J. Ernest Martínez Ferrando, Maria Beneyto i els dos poetes més importants del moment, Xavier Casp i Vicent Andrés Estellés. Ben mirat, cap d'ells, ni tan sols Adlert, que tant es va esforçar, van aconseguir consolidar una obra narrativa prou sòlida, capaç de sobreviure al pas del temps, a les immisericordes modes i a l'allau d'autors i títols que havien d'arribar encara enmig de l'eufòria valencianista de finals dels seixanta, principis dels setanta. De tots ells, Fuster, només va parlar en termes encomiàstics de Martínez Ferrando, de qui va lloar una producció «contística [...] copiosa, subtil i consagrada» (Fuster 1958: 15).

El poeta Carles Riba i Josep Pla havien posat en valor l'autor i la seua obra inicial. De *Llunyanies suggestives i altres proses*, publicat el 1918, quaranta anys abans de l'antologia de Fuster, l'escriptor empordanès havia escrit en el seu *Retrats de passaport* que la seua escriptura era «no solament d'una qualitat rara, sinó d'una acusada novetat».¹

1 Sobre Ernest Martínez Ferrando, vegeu en línia «Ernest Martínez Ferrando», *lletA. La literatura catalana a Internet* <<https://lletra.uoc.edu/ca/autor/ernest-martinez-ferrando/detall>>.

De Beneyto, sent dona, antologuistes i erudits no se'n recordaren fins molts anys després, malgrat haver estat una autèntica fita de la narrativa de la postguerra, sobretot per la publicació de la seua novel·la *La dona forta* (1967), a banda de ser també una poetessa singular.²

Pel que fa a l'obra d'Antoni Bernabeu, Mascarell i Gosp, Josep Palàcios i Soleriestruch, i, en definitiva, de tota la resta d'escriptors que van formar part d'aquell llibret, ningú no els va tenir en compte en molts anys. Només es va reconèixer l'enorme qualitat de l'obra narrativa de Josep Palàcios a partir de la publicació de l'extraordinari *AlfaBet* (1987 i 1989). En alguns casos, com en el de Mascarell i Gosp, autor de la novel·la *Romeu, un camarada*, l'oblit va ser injust. Prohibida per la censura al seu moment, aquesta novel·la només es va publicar, pòstumament, l'any 1991. Val a dir que l'antologia de Fuster deixava fora un autor cabdal de la narrativa en català, com és l'escriptor i gramàtic Enric Valor, que des de 1931 havia anat publicant amb una certa regularitat contes i reculls de rondalles. Tampoc Beatriu Civera i encara d'altres, com adverteix Vicent Simbor. Una absència que cal dir que no obeïa a cap discriminació. Fet i fet, el repertori final —com el mateix Fuster avisa— era simplement el resultat dels que havien acabat responnent a la crida després de dos anys d'espera.

En el pròleg al *Recull*, Fuster afirmava també un creixent interès del públic del Principat per la literatura que es feia al sud. Interès que qualificava d'insuficient i el qual, al cap i a la fi, depenia sobretot dels valencians. Siga com siga, per al de Sueca, que, sortosament i fins on sabem mai —o quasi mai— es va reprimir el seu escepticisme, el futur pintava bastos. Tot plegat, la qüestió, afirmava rotundament, «excedia els límits de la literatura estricta» (Fuster 1958: 12) i, de passada, afectava les «poques o moltes —decididament: poques— possibilitats que encara queden, en les nostres terres del Sud, a la supervivència cultural de la llengua» (Fuster 1958: 12).

Efectivament, el conreu culte del valencià a finals dels cinquanta era gairebé una entelèquia i, a més, es veia afectat per una desconexió de cinc segles

2 Vegeu, «Algunes puntualitzacions sobre l'obra de Maria Beneyto», dins *L'Aiguadolç*, número 22, Dossier Homenatge a Maria Beneyto, Oliva, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, 1996.

—poca broma— amb la complexa realitat cultural de Catalunya. La Renaixença valenciana, val a dir que contemplativa i conservadora en cadascun dels seus gestos, no havia pogut —ni tampoc volgut— posar remei a la situació. Així mateix, de la banda valenciana hi havia hagut «reserves i recels» (Fuster 1958: 13), i de la de Catalunya, «imprevisió i desdenys» (Fuster 1958: 13).

Malgrat tot, Fuster reconeixia que els contactes iniciats cinquanta anys enrere algun efecte positiu havien tingut, entre d'altres, generar la curiositat d'un determinat públic principatí pels autors valencians. Curiositat, cal dir, que s'ha mantingut sostinguda en el temps per uns autors, que en alguns casos com ara els de Ferran Torrent, Martí Domínguez, Manuel Baixauli o Isabel-Clara Simó, han ocupat els primers llocs de vendes en el mercat literari de Catalunya.

D'altra banda, si bé és cert que aquella antologia no aplegava tothom, almenys sí que donava una visió de conjunt vàlida, «un mostrar de guanys, d'intents i de promeses» (Fuster 1958: 14) de l'aportació valenciana a les lletres catalanes d'aquell moment. Dit això, el de Sueca, ara més càustic que no pas escèptic, es preguntava retòricament si el lector no tenia tot el dret de pensar que aquell 'recull' no passava de ser una «il·lusió benèvola, confabulada per l'editor, els autors i el prologuista» (Fuster 1958: 16). Al capdavant, de pensar «si *realment*, hi ha una autèntica prosa narrativa vivent, en el País Valencià» (Fuster 1958: 16).

Finalment, l'assagista es contestava: «Dic que no n'hi ha, en el sentit més radical de l'expressió, i dic que el present 'RECULL' només insinua alguns dels recursos amb què comptem per a crear-la» (Fuster 1958: 16). D'altra banda, si bé era cert que la poesia havia tirat endavant, la prosa s'havia vist limitada a causa d'una falta de públic, «d'una societat» (Fuster 1958: 17) capaç de veure's reflectida o il·lustrada en aquella prosa. No era un problema exclusiu dels valencians, però sí molt més accentuat que no pas en el cas dels catalans o els balears.

Ara, el deure dels escriptors valencians era proveir la seua societat d'una literatura. Un repte molt complicat, atesa la complexitat de la situació, els problemes, els estructurals, els sociolingüístics, la desmotivació mateixa del gremi. Com a única alternativa, si més no provisional, Fuster engrescava els prosistes a publicar en editorials catalanes i mallorquines, a persistir. Als setanta, tornaria

a la càrrega, constatant de forma rotunda la manca d'una novel·la valenciana com una carència singular. El País Valencià no tenia una novel·lística que reflectís —com passa en les literatures *normals*— la seua pròpia realitat:

[...] Des de l'efusió de l'estraperlo, de fa vint-i-cinc o trenta anys, que tan reulsiva fou al País Valencià, fins al drama de l'emigració a Europa, i *El viudo Rius* d'Alcoi o d'Elx, o del Grau de València, i *Los cipreses creen en Dios* de Vila-real o Algemés, la lumpenepopeia de l'OAS a Alacant o dels croats feixistes a Carcaixent, l'erotisme litoral i l'especulació de terrenys i botigues que hi introdueixen els turistes, la desolació del secà, els negocis tèrbols de la nova burgesia ascendent i els tristos negocis de la burgesia descendent, els aristòcrates depauperats —la *donya* Obdúlia indígena té néts...—, els estudiants maoistes o cristoreistes, els casinos de poble, tan al·lucinants, el Madrid infestat per *valencianets* ansiosos i rivals, la guerra, la postguerra, el clero amb amenes variants, les... Són moltes novel·les que no s'han escrit. ¿Per què? Podien haver-se escrit en castellà. Ni en castellà. Insisteixo: ¿Per què?.³

La pregunta, com totes les que formulava públicament l'assagista, no tenia res d'ociosa i qualsevol possible resposta podria posar nerviosos els acadèmics i crítics conformats. Fuster no era l'únic intel·lectual a qui li preocupava aquesta mancança, aquesta desorientació temàtica. De fet, trobarem la mateixa inquietud en l'editor Joan Sales i Vallès, que per no perdonar ni perdonaria l'hiperrealisme a Manuel de Pedrolo, compromès com estava en bastir un públic lector en català a través d'unes obres literàriament accessibles en què la societat s'hi pogués reconèixer.

Això no obstant, als anys setanta hi haurà un canvi de situació, si més no pel que fa a la producció. No és poca cosa veient d'on es venia. Tal com assenyalen Vicent Salvador i Adolf Piquer (1992: 9):⁴

3 FUSTER, J. (1992) «Una carència singular», dins Vicent Salvador i Adolf Piquer (eds.) *Vint anys de novel·la catalana al País Valencià*, València, Editorial Tres i Quatre, pp 45 i 46.

4 Val a dir que Piquer remuga sobre aquest article en un altre de ben sarcàstic titulat *La (a) crítica narrativa valenciana i altres mancances plurals*, *Anuari de l'Agrupació Borrianenca de Cultura: L'estat de la crítica literària entre segles*, número XIII, 2002.

La conjuminació de diversos factors, com ara l'establiment dels Premis d'Octubre i una tímida embranzida editorial, entre altres, fa que aparega una bona promoció de narradors [...] que destaca sobre l'erm anterior.

El factor diferencial respecte de Catalunya i les Balears raurà, segons Salvador i Piquer, en el fet que al País Valencià no hi havia hagut una capa intermèdia de novel·lística de postguerra, una Rodoreda o un Villalonga. Ni tan sols Enric Valor podrà tenir aquest rol, atès que la seua obra novel·lística restarà desconeguda fins als anys setanta.⁵

Vicent Simbor també destaca el paper com a narrador de Josep Iborra, un dels antologats per Fuster, especialment la incorporació de l'existencialisme a la seua obra narrativa (Simbor 2005: 59).

Siga com siga, els problemes eren molts. En primer lloc, els models que

no són tant catalans com espanyols (i traduccions a l'espanyol, en un conegut fenomen d'interposició lingüístico-literària), o fins i tot francesos (Salvador, Piquer 1992: 9).

Tampoc hi havia cap influència de la tradició local anterior en aquests nous autors. Salvador i Piquer es refereixen a Ernest Martínez Ferrando i Artur Perucho, a les novel·listes Maria Beneyto, Maria Ibars o Beatriu Civera.

El panorama literari al País Valencià era, així les coses, d'una extraordinària feblesa. Ferran Carbó i Vicent Simbor (1993: 127) retraten una situació molt complexa pel que fa a la literatura en català i, especialment, per al gènere de la novel·la:

L'esquifit circuit literari valencià, que hom havia intentat d'envigorar amb la contribució de la novel·la, sembla que no pogué vèncer les difi-

5 Gorg va publicar el 1975 en dos volums *Les rondalles valencianes d'Enric Valor*. Les rondalles, i no pas les novel·les recuperades tardanament per l'editorial Tàndem, serien les que van convertir l'escriptor de Castalla en un autor popular.

cultats. La manca de sintonia estètica i tremp artístic, en la majoria dels casos, de l'oferta novel·lística valenciana i la manca d'un públic lector consolidat ho impediren. L'oferta novel·lística més pròxima a un tipus de demanda mes populista tampoc no assolí de penetrar en el mercat. La novel·la, al capdavant, continuava mostrant una anormalitat literària valenciana que, a Fuster, no se li escapà. L'any 1972 insistia, des de les planes de *Serra d'Or*: «Fa temps que hi penso, i miro de plantejar el problema als meus amics. Es tracta d'això: el País València actual no té una novel·la pròpia».

I encara caldria afegir la precarietat editorial, la falta d'unes estructures empresarials tal com ha assenyalat l'assagista, crític i editor, Gustau Muñoz (2019: 77):

No hi havia realment matèria. Iniciatives precàries per una cultura precària, sense estructures d'empresa. El contrast amb el món editorial de Barcelona era excessiu. Una mica depriment però això és el que hi havia.

Les causes, segons Muñoz (2019: 78), podien ser múltiples, com ara:

[...] la feblesa del desenvolupament social general i la precarietat del terciari a casa nostra. Pel baix nivell cultural. Per la síndrome provinciana. Per la mentalitat de sucursal. Per les rèmores d'una societat autosatisfeta amb unes estructures que no connectaven amb la societat industrial que imperava a Europa [...] Societat àgrafa, tradicional, poc moderna amb indústria però no industrial .

És en aquest context, el temps que va de la immediata postguerra a l'esclat de 1972, on cal considerar l'aparició tan sobtada com insòlita de Mercè Linyan. Una autora, per cert, amb qui la crítica ha tingut moltes reserves, no sense raó, a l'hora d'encabir-la en el corpus dels escriptors considerats valenci-

ans, ja que malgrat haver nascut a Canals (Costera) va viure la major part de la seua vida entre New Malden (Surrey) i Barcelona.⁶

Salvador i Piquer recorden que a la dècada dels setanta, tan sols hi ha dues novel·les publicades que «es poden considerar més com a casos aïllats que com a inici del *boom* subsegüent» (Salvador, Piquer 1992: 11). Una d'aquestes novel·les apareix el 1972 a l'editorial valenciana L'Estel, *Els Horts* de Martí Domínguez:

«La narració [...], revisada lingüísticament per Sanchis Guarner, és un digne exercici de relat extens —i això és mèrit en el panorama valencià del moment— però està mancada de tot alè de modernitat. El seu sentit rànçament catòlic de la vida i la feblesa del seu argument amorós, que recolza sovint en un paisatge sensualista, l'apropen més a la mollesa de *La hermana San Sulpicio* de Palacio Valdés, posem per cas, que al nervi dels relats d'ambientació rural de Blasco Ibáñez o dels de Víctor Català» (Salvador, Piquer 1992: 11).

2. La irrupció de Linyan

L'altra novel·la, publicada el 1971, és, justament, la de Linyan, *L'Eros de Piccadilly Circus*. Salvador i Piquer (Salvador, Piquer 1992: 11).no deixaran de constatar la seua circumstancial relació amb el país. Aquest recel no és cap problema, però, a l'hora de reconèixer el que de positiu té la novel·la, posant en relleu el seu aire innovador:

6 En l'article «La novel·la de la postguerra al País Valencià (1939-1972): entre la problemàtica de la llengua i el desfasament estètic», publicat el 1991 al número 10 de la revista de la Universitat de València, *Caplletra*, Vicent Salvador considera que Linyan no hauria de formar part de la novel·lística valenciana per haver viscut bàsicament a Barcelona i perquè *L'Eros* ha estat escrit «en català oriental o barceloní i el món ficcional localitzat bàsicament a Londres i, en segon lloc, a Barcelona». De la mateixa opinió és Maria Lacueva i Lorenz, autora de la tesi doctoral *Elles prenen la paraula. Recuperació crítica i transmissió a les aules de les escriptores de postguerra: una proposta des de l'acció literària*. Lacueva refusa incloure Linyan en la nòmina d'escriptores valencianes que van publicar poesia o narrativa entre 1939 i 1975, en què s'integren Anna Rebeca Mezquita Almer, Matilde Llària, Carmelina Sánchez-Cutillas, Sofia Salvador i Maria Mulet.

si més no per la seua ambientació al Londres dels moviments marginals dels seixanta, amb referències a la contracultura juvenil d'aleshores.

Tot i que avisen també que

[...] no passa de ser un producte primerenc d'una autora que no ha donat mai més mostres de continuar el camí de la fabulació (Salvador, Piquer 1992: 11).

En qualsevol cas, assenyalen que l'interès de l'obra

[...] rau sobretot en el plantejament del relat en primera persona des d'una visió assumidament femenina: la d'una dona que defuig l'immobilisme i fa el seu camí —que la duu fins i tot a les terres catalanes originàries— a la cerca crítica de la pròpia identitat (Salvador, Piquer 1992: 11).

Uns anys després, Piquer encara insistirà a posar en relleu la novel·la de Linyan, la qual titllarà de «novel·la incompresa pel seu cabdal psicodèlic i contracultural».⁷

Curiosament, cal recordar que Joan Sales es va negar a publicar la novel·la de Domínguez adés esmentada després d'un litigi lingüístic que va durar des de 1965 fins a 1974.⁸

L'Eros, malgrat el seu to a estones melindrós, el seu estil decididament convencional, és capaç de crear una atmosfera particular a través de les descripcions d'un Londres marginal de toxicòmans i desarrelats, però també d'un Londres colonitzat per les classes mitjanes, des d'on la protagonista somia els seus paisatges valencians de la infantesa. Altrament, la història, ingènua i escabrosa a parts iguals, com en un qualsevol melodrama clàssic, de ben segur

7 La (a)crítica narrativa valenciana i altres mancances plurals, *Anuari de l'Agrupació Borrianenca de Cultura: L'estat de la crítica literària entre segles*, Número XIII, 2002.

8 Sobre aquest episodi, vegeu: FERRÉ I TRILL, J. (2006) «Martí Domínguez-Joan Sales, entre la nació i l'edició», dins *Homenatge a Martí Domínguez*, *Revista de Literatura L'Aiguadolç*, núm. 32

que va sorprendre els lectors acostumats als relats molt menys épatants que subministrava la literatura del terreny, amb escenaris ni de bon tros tan exòtics com els que descriu Linyan en la seua obra.

No cal dir que, si una d'aquestes dues obres hagués de ser candidata a precedent de la producció valenciana posterior, seria la de Linyan i no pas la novel·la de Domínguez (Salvador, Piquer 1992: 11).

Tres anys després, *El bou de foc* de Joan Francesc Mira, i *Assaig d'aproximació a 'Falles folles fetes foc'* d'Amadeu Fabregat, inaugurarien la narrativa contemporània valenciana estilísticament dividida —com subratllen Salvador i Piquer— entre la narrativa de les arrels o l'experimentalisme dels més joves. Cal veure encara si cap de les dues vessants, una de realista poc compromesa amb la realitat a la qual es referia Fuster, i una d'experimentalista estimulada per la moda, van contribuir massa a eixamplar el minso públic lector del país.

El cas és que Linyan no va lluir gens en aquell panorama, malgrat el reeixit inici de la seua carrera literària. Es podria dir que, a part d'haver estat poc llegida, generacionalment es va quedar com suspesa en uns llimbs i sense que, a més, mai ningú no s'atrevis a incloure-la ni en la nòmina dels autors valencians ni tampoc en la dels catalans. Ni d'ací, ni d'allà. La Linyan escriptora, autodidacta i aïllada de la realitat cultural catalana, va ser el resultat podríem dir d'una casualitat, del capteniment sobretot d'un editor com Sales, amb molt d'olfacte per a la literatura amb possibilitats de captar l'atenció d'un públic.

El cert és que l'autora no va tenir cap connexió amb la tradició literària valenciana, però, tampoc gaire amb la de la novel·la catalana de la postguerra la qual va conèixer a través de Sales quan ja s'havia publicat *L'Eros de Picadilly Circus*. El cas és que durant 1972 l'editor va anar enviant-li les novel·les de la col·lecció «El Club dels Novel·listes» de l'editorial Club Editor,. Podem assegurar, sense córrer massa riscos d'equivocar-nos, que Linyan va entrar en contacte amb la literatura catalana gràcies a aquestes oportunes trameses.

En una carta datada el 12 d'abril d'aquell any, explica al seu editor que es troba llegint *El testament* de Xavier Benguerel, que li han agradat les novel·les *La virreina* del mallorquí Villalonga i *Fontamara* d'Ignazio Silone, traduïda per Joan Fuster. Així mateix, li confessa que ha gaudit molt amb la lectura de *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda, un llibre sobre el qual es desfà en elogis. Serà a través de Sales que coneixerà també les novel·les de Maria Aurèlia Capmany, *Vitrines d'Amsterdam* i la *Pluja als vidres*.⁹ Al capdavant, els comentaris entusiastes que fa a l'editor sobre tots aquells llibres són els d'una lectora voraç que en certa manera sent que, quasi de miracle, acaba d'entrar a formar part de la nòmina d'escriptors de la literatura catalana de la qual no en sap ni un borrall, com ella mateix admet.¹⁰ Són uns comentaris, també, val a dir que sense cap pretensió, d'algú que sens dubte acaba de descobrir l'ús culte de la llengua pròpia. Una llengua que escriu maldestrament —com escriu el castellà—, que li provoca inseguretats, problemes tots que Sales va solucionar.

D'altra banda, hi ha la seua relació amb el país. És cert que l'escriptora se sentia molt vinculada emocionalment a Canals, on va nàixer i on també va passar algunes temporades i alguns estius, una vegada ja s'havia establert la família a Barcelona. Un vincle que compartí amb la capital catalana, on va créixer i on després d'emigrar a Anglaterra va deixar al seu ancià pare i altres familiars pròxims. La vida adulta, però, la va fer lluny d'aquests escenaris i només la seua aventura literària li va permetre, sent ja una dona gran, tenir una relació amb el País Valencià, més enllà de les dèries sentimentals. Una re-

9 Carta de Linyan a Sales, 12 de febrer de 1973.

10 En una carta a Sales datada el 24 de març de 1971, assegura que a casa compta amb una biblioteca de 3.000 volums. En una altra carta a l'editor datada l'1 d'abril de 1971, es lamenta de no haver tingut «una educació completa». De no haver tingut «la vocació» d'estudiar a l'escola «nostre meravellós llenguatge català del Provençal» del qual només recorda haver llegit un llibre. Les seues úniques referències literàries valencianes remetent, doncs, a la lectura d'algun text de Blasco Ibáñez, «no pas La Barraca». Amb tot, es confessa una gran lectora: «[...] fins ben petita, ja m'agradaven els llibres prohibits sota el matalàs. I havien dies que veia la llum del matí arribar, havent-me passat la nit llegint». Per il·lustrar la seua afició, explica que havent arribat a Anglaterra es va llegir una novel·la en anglès sense entendre res. Li comenta a Sales que pot llegir també en francès i en anglès.

lació confusa i voluntariosa, potser. El cas és que Linyan va arribar a sentir-se preocupada d'alguna manera, malgrat la distància, pels progressos del valencianisme ni encara que fos per l'interès personal de trobar un públic lector en el seu país de naixença. I això va passar justament quan, per instàncies de Sales, va haver d'entrar en contacte amb Enric Valor, que, aleshores, estava al capdavant de la revista *Gorg*.¹¹

No cal dir que de l'efervescència i del sentit del moviment valencianista que en aquell moment es desplegava, l'autora només en degué captar tot just la intenció, per raons ben òbvies. Tant se val.

3. Mercè Linyan. Un misteri resolt

En un article publicat a la premsa valenciana, el crític literari Enric Sòria afirmava que Linyan era un misteri,¹² gairebé com la seua única novel·la, l'existència de la qual algun amic filòleg del també escriptor havia arribat a negar. Misteri no perquè Linyan fos cap estrany personatge —no més del que ho pot ser qualsevol persona d'anar a peu, ostatge dels seus propis i inconfessables secrets— sinó més aviat per tot el contrari. Al cap i a la fi, fou una mestressa de casa, que es va veure obligada a emigrar a Londres fugint de les dificultats econòmiques de la sinistra Espanya de la postguerra i que, al llarg de la seua vida, en l'estranger, es va haver d'ocupar ocasionalment en multitud de treballs: ajudanta d'infermera en un hospital, dependent a una botiga de joguets, en una farmàcia... Una dona anònima, presonera en un món que no era el seu, l'anonimat de la qual es va trencar breument quan el seu nom va aparèixer en alguns titulars de premsa a causa de la publicació de *L'Eros*.

11 Linyan va intentar publicar la tardor de 1971 una mena de relat costumista ambientat a Tossa, on estiujava. Per raons de criteri editorial, la revista se'n va desentendre. La publicació, però, va aprofitar l'avinentsa per a nomenar sense més conseqüències Linyan com a «corresponsal» a Londres. Tot un colp d'efecte publicitari.

12 Enric Sòria, «Una finestra», publicat en la secció «Postdata» de *Levante-EMV*, 28 de maig de 2016.

És veritat, però, que de la seua vida, durant molts anys, a penes s'ha sabut el que ella va escriure sobre si mateixa a la solapa de la sobrecoberta de la novel·la. Això si deixem a banda, és clar, les moltes tafaneries de caràcter local que circulen i deuen d'haver circulat alimentades per la distància. Saber-ne poc és, justament, el que amb el temps l'ha acabada per convertir en tota una figura susceptible de despertar en el veïnat, en investigadors locals i erudits desficiosos, una curiositat de caire gairebé novel·lesc. A l'escriptora, que tantes vides va imaginar mentre observava la gent del carrer que inspirava els seus personatges, segur que li hauria sorprès —divertit— veure's en aquest tràngol. La correspondència entre Sales i Linyan, per bé que relativament escassa i incompleta, pot ajudar a reconstruir no només la vida d'una autora durant anys inconeguda sinó també part de la seua arquitectura moral.¹³

El cert és que no hi ha massa misteris. Bé, només els justos. En dues cartes a Joan Sales datades el 24 de març i el 30 de març de 1971, ella mateixa fa un relat prou acurat de la seua vida que inclou fins i tot alguns detalls de l'origen dels seus avis valencians. Ho fa a petició del mateix editor, que necessitava les seues dades biogràfiques per a la solapa de la sobrecoberta de la novel·la. Certament, Sales tenia molt d'interès, a més, de saber més sobre la seua procedència valenciana, atès que la de Canals estava a punt de convertir-se en la primera autora valenciana de la col·lecció «El Club dels Novel·listes».¹⁴

13 La correspondència entre l'editor i l'escriptora està incompleta. La família de l'autora n'ha conservat 28 cartes de l'editor, totes mecanografiades i, en algun cas, il·legibles. La darrera carta de Sales duu data de 20 de juliol de 1973. La neta de Sales, Maria Bohigas, a hores d'ara editora de Club Editor, conserva a l'arxiu 33 cartes de Linyan, totes manuscrites. També es conserven 3 postals i una fotografia de l'autora acompanyada de les seues dues filles datada en maig de 1971.

14 «Al marge de l'interès de la novel·la en sí mateixa, hi ha encara un factor que ens predisposa a favor i és que segons veig vostè és valenciana; ara bé, el nostre Club que ha publicat ja autors de les més variades comarques de Catalunya i Balears, no ha publicat encara cap novel·la d'autor valencià i ens faria molta il·lusió que la primera fos la de vostè, tan del nostre temps i tan real», carta de Sales a Linyan, 18 de desembre de 1970.

Mercè Linyan l'informa que va nèixer a Canals el 6 de juny de 1925¹⁵ del matrimoni format per Antonio Liñán Gil,¹⁶ de Barcelona, i Mercedes Real Sanchis, i que va ser batejada a la pila de Sant Antoni Abat, patró de la localitat. Als dos mesos, la família se'n van anar a Barcelona, tot i que, dos anys abans de la guerra, van estar vivint entre Canals i Xàtiva. El cap de família havia pres aquesta decisió en caure malalta la seua dona. Aleshores, es va establir pel seu compte al poble, on va muntar un taller de mecànica on reparava i construïa motors per a clients de tota la comarca. Les coses sembla que els van anar millor que no els havien anat a Barcelona, però Linyan mai no s'hi va acabar d'adaptar.

La guerra els va agafar a Canals, i la família de nou se'n va haver de tornar a Barcelona. Tret d'un breu període en què mare i filla tornen a la Costera, els anys del conflicte bèl·lic els haurien passat pràcticament a la capital catalana, com quasi tota la seua vida, fins que finalment, quan tenia 36 anys, es va establir en un suburbi de Londres.¹⁷

Siga com siga, la comarca, Xàtiva, Canals, on va passar alguns estius de menuda, formaran part per sempre més del paisatge enyorat de l'escriptora:

15 La data donada per l'escriptora no concorda amb la de la seua partida de naixement, consultada en l'arxiu del jutjat municipal de Canals per l'escriptor canalí Alfons Vila i Moreno. Linyan, oficialment Mercedes Liñán Real, va nèixer el 8 de juny de 1921, tal com fa constar davant de testimonis el jutge municipal, Antonio Molina Llopis. Aquesta diferència d'anys entre la documentació oficial i el que diu Linyan, explicaria que l'autora demanara en les seues cartes a Sales de 24 i 26 de març de 1971 que no publicara en la coberta del llibre la seua data de naixement: «[...] Ja sap el això: "al fi, dona". [...] no hi crescut gaire. Encara que tinc totes les responsabilitats». En qualsevol cas, la intenció d'amagar la seua data de naixement no queda clara. Altrament, Sales catalanitza el cognom de Liñán a petició de la mateixa escriptora, segons consta en la carta que li adreça el 14 de març de 1971.

16 Alfons Vila, informa en el seu diccionari d'autors valencians —inèdit a hores d'ara— que el pare de l'escriptora, electricista, potser va arribar a Canals per a treballar en la companyia Electra Canalense.

17 Segons un article de José María Sancho i Francesc Tormo, publicat el desembre de 2017 a *La Revista de Canals*, durant la guerra Linyan s'hauria casat amb un milicià. Si aquesta dada fora certa, hauria contret matrimoni extremadament jove, entre els 15 i els 18 anys. La mateixa font assegura que, acabada la contesa bèl·lica, el milicià s'hauria exiliat a Mèxic i es va perdre per sempre més el seu rastre. Pel que fa a les estades a Canals durant la guerra, el autors de l'article expliquen que Linyan s'allotjava a casa de la família Carbó-Real, al carrer de Sant Antoni.

[...] quan penso en el meu temps d'infància en Xàtiva, sento calor al cor. La meua memòria en el present, no es gaire bona. Sempre me n'oblido de les coses. Potser perquè hi penso massa en el passat.¹⁸

Linyan es va instal·lar definitivament a Anglaterra el 1957, després de diverses anades i tornades.¹⁹ L'octubre d'aquell any va conèixer el qui va ser el seu marit, de la mateixa edat que ella, el flamenc Jean-Pierre Nassel,²⁰ amb qui es va casar el 5 d'abril de 1958. Un any després, el matrimoni es va posar a viure en una caseta del número 28 de Woodfield Gardens a New Malden, Surrey.²¹ El matrimoni va tenir dues filles, Ann Elizabeth i Angela Rosemary, educades en el catolicisme. El pacte entre els consorts va ser que, si tenien xiquets, serien educats en el protestantisme, com el pare, si no, com va ser el cas, en el catolicisme, com ella.

Si les filles van ser molt importants en la vida de Linyan, no ho va ser menys el seu marit, que va ocupar el centre d'una estructura familiar que intuïm del tot convencional, conservadora. L'escriptora s'hi refereix com una persona culta, que parla cinc idiomes (anglès, francès, neerlandès, alemany i espanyol, a més, de tenir nocions d'italià i, sobretot, de rus), amant de la música clàssica i propietari d'una col·lecció de deu mil segells:

Es un fanático, creo que tenía que haber nacido en tiempos de Federico el Grande!. Vive de un pasado glorioso de historia anciana y contemporanea. Y de su *música clàssica*, sus grandes o sus largas *òperas* de Wag-

18 Carta de Linyan a Sales, 14 d'abril de 1971.

19 La primera vegada que va trepitjar Londres va ser el 10 de maig de 1955. La segona, el juliol de 1956. Hi va tornar el 15 d'abril de 1957 i, després d'un parell de viatges d'anada i tornada, s'instal·la a la capital anglesa.

20 Era fill de Maura Roulon i de Pop Jules, un comandant retirat, excombatent ferit de la guerra del 14 que havia estat cònsol general de Bèlgica al Marroc durant vint anys, i a Sud-àfrica, a Ciutat del Cap i Johannesburg, on es va educar el marit de l'escriptora. Nassel hauria arribat a Anglaterra molt jove, després de la Segona Guerra Mundial. Amb estudis de dret inacabats, era empleat de l'agència de viatges Thomas Cook.

21 «El meu carrer es com una mitja lluna amb cent cases. I faig sortir vides amb la meua fantasia dins de la realitat de la vida. La majoria són de gent que ja ha marxat o ha mort. Durant tos aquest anys que hi visc, hi ha hagut tants que ja no hi són», carta de Linyan a Sales, 29 d'abril de 1972.

ner. ¡Es demasiado! Muy interesante però me fatiga mucho. Porque yo amo el silencio y la soledad. Por eso me hice mi mundo y como diríamos corrientemente (cada loco con su tema) apesar de todo. Somos felices y nos queremos. Las *únicas* discusiones son por las nenas. Como el tiene temperamento de dictador es demasiado severo y allí voy yo como buena española haciendolo callar».²²

La vida de Linyan transcorre monòtona al barri de New Malden, un suburbi del sud-est de Londres sense massa interès, on als anys setanta van començar a establir-se emigrants coreans. Amb el pas dels anys, New Malden es va convertir en l'indret d'Anglaterra i Gal·les amb més ciutadans d'aquell país asiàtic. La gran atracció de la ciutat, aleshores i encara ara, era passejar per High Street, el carrer principal, amb els seus bars i les seues botigues. No sembla que hi haja gaire més coses a fer. De tant en tant, viatjar alleujava Linyan d'una existència monòtona. En el relat autobiogràfic que escriu per a Sales, s'entreté a repassar amb delectació i sense estalviar-se detalls els viatges d'estiu que feia amb el seu marit pertot Europa:

Coneixo molts llocs d'Alemanya, Àustria, Baviera. Hem estat a les fronteres de Txecoslovàquia i Hongria. I hem fet un viatge en barco sobre el Danubi Blau, de 15 hores fins Passau, a Viena. També coneixo tot el Oro del Rin anant a Colònia fins Coblenz, on hi ha la partició del riu Mossel, Buppar, Mainz...²³

Ha visitat també tots els indrets de la Costa d'Or de Bèlgica, les Ardenes, Holanda, Luxemburg... Recorda intensament, gairebé amb l'emoció d'una

22 Carta de Linyan a Sales, 24 de març de 1971. Val a dir que les seues dues primeres cartes amb Sales estan escrites en un castellà tan precari com el català que utilitza, la qual cosa palesa els seus orígens humils i el seu autodidactisme, la seua inclinació instintiva a l'escriptura. En una carta datada el 30 de març de 1971, Sales l'anima perquè malgrat tot li escriba en català: «[...] fora de l'ortografia, que al capdavant té molt poca importància, el seu català és magnífic. Escrigui'm sempre en català! Rebre cartes en castellà em fa un efecte de fredor; els de la meua generació (tinc 58 anys) ho fèiem tot en català, tant si parlàvem com si escrivíem; i era el més natural. Però vingué la desgraciada guerra...».

23 Carta de Linyan a Sales, 30 de març de 1971.

adolescent, Viena, els seus palaus, els sopars als seus restaurants ambientats amb música de vals. Però cap sentiment d'enyorança no és comparable al que sent per la seua terra, on torna cada dos anys per vacances, si de cas el matrimoni no fa cap a Oostende:

La meua alegria més gran és quan creuo el Canal de la Màniga. Quan arribo a París sempre ploro. Perquè em fa l'efecte que ja estic prop de casa. ¡I encara falta tant per arribar a Barcelona!²⁴

I després del món, hi ha el barri, sempre el barri, l'univers tangible on cal tornar i, on per moments, sembla asfixiar-se. Un indret on només li és possible viure com a protagonista passiva que es limita a observar. Linyan pren nota de tot allò que veu i intenta donar-li vida a través de la seua literatura d'urgència. Sobre Woodfields Gardens i els seus gens extraordinaris habitants, escriu un text mig acabat en castellà que titula *El carrer de la harmonia*, una peça concebuda amb tota mena de precaucions:

És una forma de diari de tot el meu carrer i coneguts del poble de New Malden. Sense comprometre a ningú perquè són casos que m'han explicat o gent que no hi viu en el carrer. Es com una tragicomèdia en moments tristos i moments còmics per les discussions i plets que de vegades les angleses tenen pels seus animals.²⁵

Woodfields Gardens pot ser també, a més d'un laboratori de vivències humanes susceptibles de narrar, un espai de bellesa. En una carta al seu editor, on li expressa com li agradaria que la visités, escriu bellament:

És molt maco. Ara, els cirerers japonesos estan en flor i ja comencen a caure els pètals que adornen els carrers com catifes de confeti blanc i

24 Carta de Linyan a Sales, 30 de març de 1971.

25 Carta de Linyan a Sales, 26 de març de 1971.

rosat. No fa fred, per les tardes el dia aclareix i surt el sol. I el verd és meravellós.²⁶

És evident que l'escriptura, una autèntica obsessió per a Linyan, sembla l'únic remei a la seua opressiva melancolia, que ha degut estar covant-se durant molts anys, en la distància i el record d'un univers perdut i irrecuperable. En la segona de les cartes que escriu a l'editor, uns pocs mesos abans de la publicació de *L'Eros*, no pot evitar d'encomanar-se-li:

¿Como desearía que usted pudiera hacer algo por mi! El escribir es una necesidad, es lo único que me salva de una gran depresión y que me ayuda a saber continuar mi vida en Inglaterra. Barcelona es una obsesión para mi... creo que le dije; hace ya 15 años que vivo en este país, cuantos más años pasan peor; de poder ser nos vendríamos todos. Yo me encuentro en el mismo problema que Marilyn (protagonista de l'Eros), entre escojer al hombre que ama, o su país... la diferencia, es, que yo, no soy libre... y me debo a los míos. Mis hijos.²⁷

El cas és que Sales va apostar per publicar *L'Eros*. L'autora, cofoia amb una decisió que li degué semblar un somni, de seguida va aclaparar l'editor amb manuscrits i amb idees per a nous llibres. Sales, amb molt de tacte, convertit de sobte en una mena de confessor, va anar assumint i reconduint amablement totes les seues urgències, recomanant-li paciència, orientant-la com a escriptora novella, gelant molt hàbilment els seus entusiasmes, tranquil·litzant-la també sobre el futur de la seua hipotètica carrera literària.

Encara no es troba *L'Eros* a les llibreries, que la canalina ja frisa per escriure una segona part que vol titular *Goodbye Piccadilly*. Li parla, a més, d'una

26 Carta de Linyan a Sales, 7 de maig de 1971.

27 Carta de Linyan a Sales, 22 de desembre de 1970.

segona novel·la també de temàtica amorosa, *Nankishor i jo*,²⁸ un gènere que considera que està de moda, atès el clima de violència i crim que domina la societat, la televisió: «[...] la gent està cansada de tot això: i prefereixen més aviat un estil romàntic i sentimental, apassionat».²⁹ Així mateix, aprofita per a comentar-li que guarda en el calaix una novel·la en castellà, *Marta*, protagonitzada per una xicota que fa d'infermera —com ella mateixa va fer— en un «hospital de càncer». La novel·la l'havia escrita deu anys enrere: «[...] tinc tantes idees noves, que potser no em donarà temps en aquesta vida de fer», li assegura.³⁰

És cert que, per a Linyan, escriure és una necessitat vital que acompanya tant els moments d'eufòria com els d'abaltiment personal, que sembla que de-
gueren ser molts:

Avui, està plovent, el dia és gris i miserable. Em trobo perduda sense escriure... fins que vaig escriure *Nankishor*, que no he escrit més. M'ho vaig prometre a mi mateixa, perquè m'embolico massa en les vides que escric i el meu cap està ple de tota aquesta gent que invento i em fan viure la vida d'ells, i és com si jo visques moltes vides, i molt intenses totes.³¹

Amb tot i això, encara que en algunes ocasions decau el seu entusiasme per la literatura, al final la dèria per escriure, per expressar-se, sempre acaba per colpir-la: «Continuo escrivint sense parar, diàriament de quatre a cinc hores».

28 En una carta a Sales datada el 22 d'abril de 1971, Linyan afirma que duu escrites ja 565 pàgines. La novel·la no va agradar a l'editor, que el 5 de juliol de 1971 li comenta: «[...] és força corrent en escriptors com vostè que escriuen a raig, per inspiració, això que fan: tan aviat escriuen una gran novel·la com una novel·la que no acaba de convèncer. L'espontaneïtat és un do meravellós, té aquesta contrapartida, la desigualtat». Sales posa com a exemple del que diu Sebastià Juan Arbó, un dels escriptors de la casa: «Ell, com vostè, escriu a raig, a impulsos de la inspiració, sense corregir el que escriu, o aturant-se a pensar-ho. Si la inspiració el guia bé, la cosa surt de primera, si no la novel·la se li escapa, com diu ell. Jo diria que a vostè *Nankishor i jo*, se li ha escapat».

29 Carta de Linyan a Sales, 26 de març de 1971.

30 Carta de Linyan a Sales, 26 de març de 1971.

31 Carta de Linyan a Sals, 7 de maig de 1971.

Escriu dues novel·les al temps. Quan em canso d'una agafo l'altra. Ho troba normal? El cas és que van creixent molt!. L'una la titulo (*El diari de Maria*). L'altra (*Saga de dos famílies*). [...] Fins abans dels Nadals que m'he trobat molt deprimida. Sembla estrany que mai em passi aquesta nostàlgia tan gran.³²

L'Eros serà finalment la seua única obra que acabarà als prestatges de les llibreries.³³ No va ser per voluntat de l'escriptora sinó pel fet que, en algun moment, Sales no en va veure l'oportunitat, malgrat la seua insistència. Una insistència que en algun moment degué contrariar l'editor. Linyan va arribar a demanar-li, en un aparent excés de confiança, que Sales li piqués a màquina un dels seus textos. Per una de les cartes de l'autora deduïm que a l'editor, a qui contínuament li demanava que li revisés textos, degué d'incomodar-li una petició com aquella:

Si em vaig prendre l'atreviment va ser perquè en una ocasió, en una de les seves cartes, en el passat, em deia que això no li molestava en absolut, que vostè escrivia a màquina d'una manera vertiginosa i que estava encantat d'ajudar i per això em prenguí aquesta llibertat. Comprenc que no tinc cap dret d'haver-li imposat aquest treball i que per la meua part, ha sigut un abús que no es tornarà a repetir.³⁴

Sembla que Sales no tan sols s'hi va negar a picar a màquina aquell text sinó que, a més, li hauria suggerit uns canvis en la seua novel·la, *Els jardins de Kensington*, que ella es va veure incapaç de fer i que van desanimar-la fatalment. Linyan semblava com obsessionada amb aquest original, com si en depengués la seua continuïtat com a escriptora, un ofici —tan real o il·lusori

32 Carta de Linyan a Sales, 12 de febrer de 1973.

33 A part de la novel·la, el 1975 va publicar en el programa de festes de Canals la narració breu *Crepuscle, una d'aquestes coses passen*.

34 Carta de Linyan a Sales 20 de novembre de 1974. L'última carta que suposadament es conserva de Sales a Linyan data del 20 de juliol de 1973, per la qual cosa d'aquest fet només podem saber per l'autora.

com es vulga— l'exercici del qual representava aparentment per a ella tota una vàlvula d'escapament a una existència ofegada en la melangia.

Una vegada em deia —li escriu a Sales— que encara no havia trobat el moment, però que en tenia moltes ganes de posar-se a *muntar*³⁵ la novel·la. No sé pas que ha passat que vostè ha perdut l'interès en tot el que vingui de mi. Jo hi tenia tanta fe amb vostè! Ara estic molt desil·lusionada. Crec que no em farà mai aquesta novel·la. Perquè se'n vol desfer de mi. Que no li interessa més, res del que jo he escrit o pugui escriure. (L'Eros serà el principi i la fi, de la meua carrera literària. Pot estar segur, que se reconèixer que sense vostè mai hagués estat editada. I tot el que vostè ha fet per mi. Però em costa resignar-me al meu fi. M'havia fet massa il·lusions.³⁶

No serà aquest, però, un comiat definitiu. Un any després Linyan encara intercanvia cartes amb Sales i torna a temptejar, vanament, la possibilitat que li publique *Els jardins de Kensington*: «Últimament escric poc, tan sols de tant en tant»,³⁷ li assegura, alhora que, contradictòriament, li dona notícia del darrer original en què es troba ocupada: *L'home que volia dormir*.

Linyan i Sales s'escriuran almenys fins a 1975, any en què està datada la darrera carta manuscrita que es conserva de l'autora a l'arxiu de Club Editor. Fins i tot, a part de les converses que han mantingut per telèfon, s'han vist almenys una vegada a l'hivern de 1972. L'autora, que va sentir una profunda admiració per Sales, recorda aquella trobada amb ell i amb la seua esposa, Núria Folch i Pi, a la casa de la Mare de Déu del Coll, de Barcelona, de manera molt entranyable:

Em va saber greu tenir-me que separar. Les hores van passar tan ràpides... la seva casa és un somni. Que se hi deu d'estar bé en l'estiu quan el sol escalfa, tota protegida per arbres dalt de la muntanyeta. Penso lo feliços

35 La cursiva és nostra.

36 Carta de Linyan a Sales 20 de novembre de 1974.

37 Carta de Linyan a Sales, 4 de maig de 1975.

que deuen ser tan vora del cel. Desitjo un dia, poder-m'hi estar més temps i tafanejar tots els prestatges de llibres i enraonar sense necessitat de fer conversa. Sols paraules, paraules que es queden.³⁸

L'escriptora de Canals només va publicar *L'Eros*. Una novel·la que havia intentat pel seu compte, sense èxit, malgrat totes les prevencions que li havia fet Sales, traduir a l'anglès, al castellà. Que havia intentat, també, il·lusòriament, introduir en el mercat londinenc a través d'uns pocs exemplars deixats en un parell de llibreries de la ciutat. Un llibre que pràcticament ningú no havia llegit al País Valencià. Potser eren massa somnis. Somnis, com ara el d'aconseguir que el seu manuscrit inèdit, *El pavelló d'Epson*, fos publicat en forma de guió per a la televisió anglesa.³⁹

Linyan va envellir al barri de New Malden, on li va tocar de viure els convulsos anys setanta anglesos: les vagues dels miners, la crisi política i econòmica. Com tantes famílies de la classe mitjana anglesa, els Nassel van sentir que aquell país s'havia tornat ingovernable. Linyan viu tot allò a desgrat, dolguda, desorientada, veient passar la història en la pantalla de la televisió, asseguda a la sala d'estar de casa, a la vora del seu marit. No és gaire gran encara, però, tot i això, sembla una dona que ja no espera res. Certament, el seu món s'ha ensorrat. Les coses van malament i ella es dol que la democràcia britànica, amb la indiferència còmplice de la reina, haja degenerat, com tot els règims si arribat el cas no s'aplica la mà dura. «No crec en res»,⁴⁰ sentència.

De tant en tant, a les fosques, ella i el seu marit Pierre escolten Beethoven i aleshores:

[...] tant el meu home com jo, sentim les llàgrimes que es regolen galtes avall. I es perquè sentim la nostàlgia d'altres temps més bons i d'altres situacions més alegres. [...] Per les festes, a falta de família buscarem refugi en la gent del barri. Dies, tardes o vespres, aquí a casa, que fins van

38 Carta de Linyan a Sales, 24 de novembre de 1972.

39 És un dels originals pel que es dedueix de les cartes especialment rebutjat per Sales.

40 Carta de Linyan a Sales, 9 de gener de 1974.

arribar a reunir-se 30 entre persones i criatures. O casa dels altres. Woodfields Gardens es convertí tot de festes. Crec que ens emborràtxarem empalmant un dia amb altre. Jo, crec que plorava i els hi deia que me'n volia anar a Barcelona. I tothom volia vindre amb mi, deien. 'Si tu i Jean Pierre se n'aneu un dia Woodfields Gardens mai serà el mateix'. I aquelles paraules em consolaven, perquè pensava que hi havia gent, que ens estimava. És tan necessari ser comprés i estimat...⁴¹

L'escriptora Mercè Linyan va morir el 6 de gener de 2002 a l'hospital londinenc de Kensington i va ser soterrada, uns dies després segons el costum anglès, el 25 del mateix mes, al cementeri de Kingston upon Thames, en la tomba 1254.

4. Sales, Linyan o la petita història de 'L'Eros de Piccadilly Circus'

Joan Sales va ser un editor singular sense el qual, probablement, Linyan no hagués existit com a escriptora. Potser cap altre editor hauria invertit el seu temps a treballar un text amb nervi literari com el de *L'Eros* però amb moltes limitacions i no tan sols des d'un punt de vista del llenguatge. Tal com assenyalava la Marta Pasqual i Llorenç, tot el que passava per les mans de Sales:

[...] era filtrat (com uns segles abans havien fet els traductors de la França clàssica) passat pel sedàs, 'saletsitzat' [...] d'acord amb els criteris lingüístics i estilístics que havia anat configurant al llarg de la seva vida.⁴²

Val a dir que aquest intervencionisme, molt d'agrair en alguns autors com és el cas de Linyan, li va valdre a Sales, però, crítiques molt dures per part dels de l'ofici.

41 Carta de Linyan a Sales, 9 de gener de 1974.

42 *Creativitat i subversió en les reescriptures de Joan Sales*, Marta Pasqual i Llorenç, tesi doctoral dirigida per Xavier Pla i Barbero i Montserrat Bacardí i Tomàs, Universitat de Girona, 2011.

D'altra banda, per capir el personatge i entendre el fet que escollís Linyan com a autora, cal tenir en compte també la seua ideologia lingüística. Una ideologia segons la qual, recorda Pasqual, la llengua és una entitat viva que cal anar actualitzant i adaptant, que ha de transmetre naturalitat. No vol dir això, adverteix l'especialista, que Sales estigués per l'anarquia lingüística sinó que, en qualsevol cas, considerava que la perfecció formal no s'havia d'interpretar com a sinònim d'encarcament lingüístic. Així mateix, la finalitat de la novel·la no era per a Sales, afirma Pasqual, fer pedagogia sinó expressar sentiments, conflictes, descriure personatges i ambients, reflectir la vida. L'editor apreciava la narració àgil i, ja ho hem dit, la naturalitat. I, justament, en la novel·la de Linyan, subratlla Pasqual, Sales va apreciar tots aquests elements, el fet que el text fos una «confessió escrita amb el desordre inimitable de l'espontaneïtat».⁴³

Cal advertir encara un altre factor per a explicar l'aposta per *L'Eros*, com era l'objectiu de l'editor de contribuir a l'existència d'una literatura que captés l'atenció del gran públic, de construir una literatura moderna amb la novel·la com a gènere central. Seguint aquest criteri, els volums d'«El Club dels Novel·listes» havien de ser, recorda Pasqual a partir de la correspondència del mateix Sales amb els escriptors Ferran de Pol i Xavier Benguerel, «llegívoles», «extenses», «universals», «contemporànies», «interessants», «d'interès humà».

En 1984, en una entrevista publicada en *L'Avenç*, Sales confessava haver rebutjat totes les novel·les que «eren difícils de llegir o fetes pensant en especialistes de literatura». «El públic», afirmava, «vol novel·les que li contin una història, amb un principi i un final. Novel·les que es facin llegir».⁴⁴

«El Club dels Novel·listes», fundat el 1955 junt amb Xavier Benguerel i Joan Oliver amb la col·laboració de l'editorial Aymà, el 1973 ja havia publicat uns vuitanta títols. No podem passar per alt que la tasca de Sales, menystinguda per bona part dels seus coetanis, va ser cabdal per a la literatura en català

43 Solapa de la sobrecoberta de *L'Eros de Piccadilly Circus*.

44 Entrevista de Mercè Ibarz a Joan Sales, *L'Avenç*, núm. 67, 1984.

i, sobretot, per a la formació d'un públic lector tal com ell s'havia proposat. L'editor va recuperar el mallorquí Llorenç Villalonga, va ser l'impulsor de la carrera de Mercè Rodoreda amb la publicació de *La Plaça del Diamant*, va donar a conèixer en català a través de les traduccions autors com J. D. Salinger, Lampedusa, Kazantzakis o Dostoievski. Altres encerts seus van ser la publicació de *K. L. Reich* d'Amat Piniella o l'edició de la seua pròpia novel·la, *Incerta glòria*, un dels textos de la literatura catalana contemporània més reeixits. La novel·la de Linyan va ocupar el número 65 de la col·lecció, just quan l'aventura empresarial de Sales passava per un moment delicat.

A finals de 1970, l'autora va enviar per correu la seua novel·la a Sales en dues trameses. La primera contenia quatre llibretes petites acompanyades d'una carta.⁴⁵ La segona, una cinquena llibreta «en la cual hago un final muy incierto».⁴⁶ L'autora havia titulat la seua novel·la *I els ucells... continuaran cantant*. L'editor es va mostrar entusiasmada amb el contingut de les quatre llibretes, i això encara sense saber-ne el final.⁴⁷ Altrament, va comminar la autora novella que no patís ni per l'extensió del text ni per les qüestions de llengua:

No es preocupi en absolut del seu català, que contra el que vostè es pensa (l'ortografia i algun altre detall, són coses superficials, facilíssimes de corregir; no tenen cap importància)».⁴⁸

45 Possiblement es tracte de la carta que, *saletsitzada*, degué obrir la novel·la a manera de pròleg i on Linyan insisteix en el fet que es tracta d'una història basada en personatges que existeixen i que l'autora coneix, i on també es donen situacions i històries reals. «La vida en aquests suburbis londinencs és tan monòtona i la meua enyorança de València i Catalunya tan gran que m'he posat a escriure per esbravar-me. Ja fa quinze anys que visc en aquest país; com més temps fa, més enyorada em sento. M'havia fet uns gran tips de llegir per distreure'm, fins que de sobte he sentit que llegir ja no m'omplia, que necessitava escriure », de la carta de Linyan a Sales, 11 de desembre de 1970.

46 Carta de Linyan a Sales, 22 de desembre de 1970.

47 De poc la relació editorial no fructifica, ja que Sales, en rebre el primer paquet i pensant que devia ser «algun llibre imprès com tants ens arriben de l'estranger, enviats per editors que ens els proposen per a traduir-los al català», va llançar el sobre on figurava l'adreça de Linyan. Com sigui, sense tenir l'adreça es va arriscar a contestar-li, confiant que a New Malden, per no ser molt gran, els carters la localitzarien.

48 Carta de Sales a Linyan, 18 de desembre de 1970. No serà l'única ocasió en què li remarcarà aquest aspecte.

Definitivament, la intervenció de Sales en el llibre de Linyan va ser des del principi absoluta i, sens dubte, literàriament beneficiosa.⁴⁹ Va canviar el títol, el final, va corregir i reescriure la novel·la.

La veritat és que Sales, va quedar tan encantat amb el llibre que fins i tot es va oferir a publicar-li tot allò que tingués escrit, si de cas tenia tant d'interès com aquell text. No importava que estigués escrit en castellà, ni com estigués escrit, per tal com ja s'encarregaria ell de traduir i endreçar-lo.

Al febrer de 1971, Sales ja tenia clar per on havia d'anar l'edició de la novel·la. D'entrada, amb el consentiment entusiasta de l'autora, va canviar el títol pel que ja coneixem i també el final, que Sales considerava, tal com li havia arribat, poc convincent. En el final de la novel·la hi ha una intenció del tot moralitzadora. La protagonista torna a Londres després d'haver fracassat, tant sentimentalment com en els seus intents de dur a l'extrem la vida dels hippies en un poblet dels Ports de Morella. És un final que funciona a manera de denúncia de l'escassa fortalesa moral dels hippies i, alhora, d'advertència a aquells joves que puguen sentir-se temptats per una forma de vida al marge del sistema. Joves que, com la Marilyn, la protagonista de *L'Eros*, se senten fatalment atrets per aquell ambient social que a la curta ha d'acabar per destruir-los. Amb aquell tancament fatídic, Sales argumenta a l'escriptora:

[...] el sentit de la seva novel·la seria posar de relleu que en allò que diuen els hippies hi ha molta part de raó i una innegable sinceritat i generositat, però també una hipocresia: ja que si desitgessin de debò evadir-se de la 'societat de consum' i tornar a una vida simple i natural, el que farien tots ells seria anar-se'n a viure al camp, on hi ha tantes cases i terres abandonades, i no ho fan perquè no tenen la força de voluntat de fer-ho.⁵⁰

49 En una carta de Linyan a Sales d'1 d'abril de 1971, poc abans de la publicació, l'autora comenta: «Sé que vostè hi ha posat tanta passió en (*L'Eros de Piccadilly Circus*) que l'estima més que jo. Que francament quan me la vaig treure de sobre enviant-li-la i vostè va acceptar jo vaig oblidar-me d'ella».

50 Carta de Sales a Linyan, 3 de febrer de 1971.

Linyan, però, hauria volgut *matar* Marilyn i que la seua mort, a causa d'una leucèmia, fos un exemple per «a tantos jóvenes de hoy en día (Por lo menos aquí en Inglaterra)». ⁵¹ En aquest punt, l'autora, que ha construït un relat amb la infidelitat, l'amor lliure i les drogues en un primer pla, es delata com una persona conservadora, mare de dues filles que tem que el seu llibre siga titllat d'immoral. ⁵²

Tampoc el canvi de títol proposat per l'editor és capriciós. La idea de Sales és la d'aprofitar el valor simbòlic de la famosa estatueta de l'Eros londinenc. Sens dubte, un títol com aquell havia de resultar atractiu, incitador. L'editor no tan sols fa i desfà sinó que, a més, sovint s'ha de veure tractant de tranquil·litzar una escriptora que és molt conscient de les seues limitacions:

Mentrestant, per guanyar temps, jo em posaré ja des d'ara a passar a màquina la seva novel·la fent-ne dues còpies. Tot passant-la a màquina ja li aniré indicant els llocs de la novel·la on crec que seria oportú fer sortir l'evocació d'aquella àvia tan suggestiva i d'aquell poblet valencià de muntanya tan encantador etc. de manera que vostè —si trobés bé les meves suggestions— m'ho reescriuria després en el seu estil (que es personalíssim i inimitable i té un atractiu que vostè segurament no sospitava perquè fa l'efecte que es un do del tot espontani. ⁵³

Sales sembla sincer. Fins a tal punt li agrada l'estil de la valenciana, que li demana que es reservi les novel·les que té per al Club encara que estiguen escrites a mà i en castellà. Ell ja s'encarregarà de traduir-les i picar-les perquè l'escriptora, després, sobre la còpia, corregeixi l'estil, «per fer-lo ben seu». ⁵⁴

Les inseguretats no seran cap impediment perquè Linyan se senta lògicament il·lusionada i s'imagina, potser, triomfant amb la seua novel·la. A

51 Carta de Linyan a Sales, 14 de març de 1971.

52 Carta de Linyan a Sales, 14 de març de 1971.

53 Carta de Sales a Linyan, 3 de febrer de 1971. En una altra de les cartes datada el 14 d'abril de 1971, Sales va tornar a afalagar l'estil de Linyan: «[...] vostè és d'aquelles que van al gra i que es fan llegir amb interès en comptes de fer perdre el temps al lector amb filigranes estilístiques sense interès».

54 Carta de Sales a Linyan, 3 de febrer de 1971.

Sales, però, li tocarà posar aigua al vi. L'editor li advertirà —i no serà l'única vegada— de les dificultats de publicar en català:

[...] estem sostenint una duríssima lluita per la llengua i la literatura catalanes, tenint-ho quasi tot en contra. I quan dic 'català', vull dir també valencià i mallorquí, que per nosaltres tot és u i estimem per igual totes tres regions. El grandíssim amor que vostè sent per Catalunya i València i que batega al llarg de la seva novel·la, és un dels motius que em fa simpatiquíssima aquesta.⁵⁵

Linyan, té però, tantes il·lusions com temors, i els problemes d'edició no són els que li treuen la son. El que més la preocupa —a part del patiment pel seu fràgil domini de la llengua— és que la gent pugui confondre-la amb la protagonista del seu llibre, Marilyn, una dona abocada a la infidelitat i a l'amor disbauxat a causa del desinterès del seu marit. La preocupa que els possibles lectors interpreten malament el sentit de la seua història de ficció, tot i que basada en personatges que assegura haver conegut.

«No sap bé —li assegura a Sales— la por que tinc per posar-me (com aquell que diu al descobert) ara que la novel·la està a punt de sortir».⁵⁶ L'autora ni tan sols vol que figure en la solapa de la sobrecoberta el nom del seu poble:

¿No hi hauria prou dient que soc de València o sigui valenciana?. Hi tinc família en Canals, sobretot les meves tietes germanes de la meua mare, que no sabrien com prendre la novel·la. Tenen una mentalitat endarrerida, que les fa ser infantils. I ja sap com és la gent dels pobles. Més, els de València. Per tant, miri si encara hi té temps d'arreglar-ho. Tant per mi, com pel meu marit, ens tindria sense compte. Però hi tinc que pensar en la família que potser s'enfadaria amb mi. Prou que mai m'han perdonat que me n'anés tan lluny encara que m'estimen.⁵⁷

55 Carta de Sales a Linyan, 3 de febrer de 1971.

56 Carta de Linyan a Sales, 1 d'abril de 1971.

57 Carta de Linyan a Sales, 1 d'abril de 1971.

Sales procura tranquil·litzar-la. No la relacionaran amb Canals perquè la història, finalment, acaba en un poblet dels Ports de Morella. D'altra banda, tampoc ningú no podrà dir que «[...] la seva novel·la sigui immoral, ja que ve a ser precisament com una lliçó de moral, una lliçó [...] severa. [...]».⁵⁸ Al març ja li havia fet la mateixa observació. Amb el nou final, «[...] desapareix l'escrúpol que vostè tenia, que pogués semblar immoral. Queda, al contrari, moralíssima».⁵⁹

Més enllà dels aspectes estrictament relacionats amb l'edició del llibre, Linyan i Sales establiran una relació d'una certa amistat. Intercanvien parers sobre la vida en general, la família, sobre la situació del català.⁶⁰

A més, tots dos comparteixen l'estima per determinats escenaris, concretament el dels estius a Prades, o el de Xàtiva, on l'editor va passar un parell de mesos de permís durant la guerra. Una ciutat on, literalment, s'hauria quedat tota la vida, atès que li semblava: «el paradís terrenal».⁶¹ En una ocasió l'editor li confessa: «si mai em preguntessin ¿quin és el racó més bonic que hi ha en tot el món? Contestaria sense vacil·lar: la comarca de Xàtiva [...]».⁶²

L'Eros de Picadilly Circus apareix en maig de 1971. Linyan rebrà a canvi 10.000 pessetes d'una primera edició de 2.000 exemplars i 20 de bestreta que, en un tres i no res, farà córrer entre les amistats. Com en qualsevol edició, Sales s'ha hagut d'enfrontar a alguns problemes, prendre algunes decisions. Sortosament, no hi ha hagut desavinences amb l'autora, que ha acceptat de grat tots els canvis. Només s'hi donen algunes diferències insignificants. Linyan, per exemple, hauria volgut que la seua neboda, Marisa de Romaní, fes de model per a la portada, però, a l'última, Sales ha optat, entre milers de fotografies, per

58 Carta de Sales a Linyan, 4 d'abril de 1971.

59 Carta de Sales a Linyan, 10 de març de 1971.

60 En una carta de 10 de maig de 1971, Sales informa Linyan que enviarà exemplars del seu llibre a la revista *Gorg* que «[...] surt a València d'un temps ençà, i per ella veurà com està avançant el sentiment de la unitat catalans, valencians i balears, almenys entre les minories».

61 Carta de Sales a Linyan, 30 de març de 1971.

62 Carta de Sales a Linyan, 4 d'abril de 1971.

la d'una model d'una revista de moda nord-americana «molt poc coneguda a Barcelona».⁶³

La mateixa autora celebrarà, malgrat tot, la gran semblança entre la desconeguda model i la seua neboda i encara, i sobretot, amb el personatge principal de la seua història.

Sales està satisfet, però li reconeix a l'autora una errada que, vista amb perspectiva, no és menor, tot i que tampoc no pot considerar-se una tragèdia. Confós per la cal·ligrafia de Linyan, pica el mot '*hawkies* en comptes del de *junkies*:

Que per cert em vaig tornar boig tractant de desxifrar això dels hawkies o sigui dels junkies. En general no tinc dificultat a desxifrar la lletra de vostè [...], però precisament amb aquesta paraula vaig fracassar. A força d'examinar totes les vegades en què sortia, em va semblar que vostè escrivia jaukies o jawkies i vaig pensar que vostè potser transcrivia fonèticament la h anglesa amb una j castellana, ja que en diccionaris anglesos no trobava res que s'assemblés a jauki o jawki i en canvi hi havia hawk, que ja s'assembla a hawky. Com pot veure, si vaig acabar fent planxa, no va ser pas sense haver-m'hi fet un tip de rumiar; cosa que segons com encara és un agravant, ja que vol dir que en sóc de burro.⁶⁴

Sales s'acaba d'inventar la tribu suburbana en què Marilyn acaba caient com a conseqüència de la seua dramàtica història d'amor amb el toxicòman, Jimmy O'Leary, i que no és cap altra que la dels toxicòmans que durant el final dels anys seixanta i setanta van colonitzar el centre de Londres i de tantes altres ciutats britàniques, convertint-se en un greu problema de salut pública que va amoïnar la societat anglesa. No té més importància. Ben mirat, qualsevol de les tribus urbanes de finals dels seixanta, exòtiques i desconegudes, des de Barcelona o València estant, remetien a la dels hippies. L'editor es disculpa:

63 Carta de Sales a Linyan, 1 d'abril de 1971.

64 Carta de Sales a Linyan, 10 de juny de 1971.

[...] val a dir que a Barcelona, si tothom sap què són els hippies, en canvi no crec que ningú no conegui els junkies, de manera que la planxa passarà bastant desapercebuda. Tothom es pensarà que els hawkies són una secta especial de hippies, més exagerats i intransigents; i com que de sectes estrafolàries n'hi ha tantes a ningú li estranyarà que n'hi hagi una més.⁶⁵

I tenia raó. Fins ara, pràcticament ningú que haja escrit sobre *L'Eros* ha caigut en el compte, ni s'ha preguntat sobre una tribu tan estranya.

L'altra gran habilitat de Sales com a editor va ser la de la promoció dels llibres del seu segell. Va defugir el mecenatge i va basar la seua política editorial en el sistema de subscripció, així com en la promoció a través de les presentacions, les trameses als crítics literaris o les insercions publicitàries. *L'Eros* no va ser cap excepció, si bé és cert que el fet que l'autora visqués lluny de Catalunya degué dificultar encara més una tasca que, per si, no es presentava fàcil, ateses les condicions del mercat editorial en català.

Com d'habitud, a l'editor li tocarà apaivagar l'entusiasme de l'escriptora, que potser somiava legítimament de convertir-se en una autora coneguda, d'èxit:

Tingui molt en compte que els èxits en català són sempre molt limitats i la quasi totalitat de valencians no saben llegir en la pròpia llengua, per trist que sigui. Anem avançant a poc a poc i no cal dubtar que la victòria a la llarga serà nostra. Però l'avenç és lent. I serà lent mentre a les escoles no s'ensenyi la nostra llengua.⁶⁶

En juliol de 1971, Sales li dona la bona notícia que Llorenç Villalonga li ha escrit per a expressar-li com li ha agradat la novel·la. Segons l'escriptor mallorquí:

L'Eros de Picadilly Circus és una gran novel·la, una novel·la molt bona. També ho és *Cròniques d'un mig estiu*, de la María Antònia Oliver, enca-

65 Carta de Sales a Linyan, 10 de juny de 1971.

66 Carta de Sales a Linyan, 10 de juny de 1971.

ra que l'*Eros* m'agrada més. Les senyores ens estan passant al davant de nosaltres en aquest final del segle xx; no m'estranyaria gens que arribessin a dir missa.⁶⁷

A l'octubre de 1971 Sales li comunica que *L'Eros* ha rebut també bones crítiques de l'escriptora Ramona Via, de Ramon Planes, de María Àngels Vayreda, de Joan Cid-Prat i del filòsof Domènec Casanovas. A Via, l'ha impressionat sobretot, «profundament»,

[...] tanta veritat actual, explicada tan clarament, tan lluny de tota hipocresia. Hipocresia dels uns i dels altres; perquè una de les coses que més impressionen d'aquesta novel·la és que quan arriba aquella tan esperada ocasió de poder dur una vida noble i simple, quan tot just es presentava com a realitzable, ja no interessa!⁶⁸

El 21 d'octubre de 1971, *La Vanguardia* publica una petita ressenya en un to elogiós. Sales havia complert amb l'autora. La resta ja era cosa dels lectors.

5. Una novel·la peculiar

Malgrat tots els esforços, *L'Eros de Piccadilly Circus*, va passar bastant desapercibuda, especialment al País Valencià. No cal dir que les condicions del mercat, com les sociolingüístiques, no acompanyaven, tal com Sales no es cansava d'advertir. El país no estava per a novel·les —que tampoc no les tenia— i la impressió és que l'escàs públic lector valencià d'aleshores s'inclinava més aviat per les lectures polítiques en clau introspectiva en un moment de molta efervescència política. A tot estirar, simplificant, podríem dir que triomfaven els

67 Carta de Sales a Linyan, 16 de juliol de 1971.

68 Carta de Sales a Linyan, 10 d'agost de 1971.

assajos de Joan Fuster i la poesia de Vicent Andrés Estellés. Va ser després de Linyan que els autors novells valencians van començar a fer-se un lloc.

Ja s'han detallat també els motius pels quals Sales es va entusiasmar amb el text i, encara, com d'exòtic degué semblar amb el rerefons de l'ambient dels hippies i les drogues en el Londres dels anys setanta. Un ambient, val a dir, captat per l'autora des de la perspectiva d'una enorme distància social, més imaginat que viscut. Prova d'aquesta distància és que un no sap si quan Linyan parla dels *hawkies* —en realitat dels *junkies*— s'està referint potser als *squatters*, moviment que va aparèixer a la capital anglesa el 1969. Ara bé, que els havia vist als uns i als altres, això és segur. Fins i tot els havia despatxat heroïna en pastilles quan va treballar de dependent a una farmàcia de New Malden. En aquella època, la seguretat social britànica despatxava amb recepta la droga en píndoles. A la dècada dels seixanta era habitual que, just abans de la mitjanit, els addictes es reuniren a la porta de la farmàcia Boots de Piccadilly amb els seus *scripts*. L'espectacle devia resultar dantesc, sobretot per als ciutadans de la conservadora classe mitjana britànica.

De veure a saber-ne se'n va molt, però. El que va semblar tan real a Sales només era que una feble aparença. Tampoc ens ha d'estranyar. El desconeixement sobre aquestes tribus urbanes, en general per tot el que es coïa en el món de la contracultura, era enorme entre la majoria de la població. De vegades, des d'ací, hi havia qui temptava de fer la radiografia.⁶⁹ A l'hora de la veritat, el comú de la gent, com Linyan mateixa, a penes se'n feia una idea a través dels tòpics i dels propis prejudicis. I amb tot i això, certament, una història recreada en aquell tipus d'ambient, quan tot just a Barcelona, València, es començaven a veure els primers hippies, degué cridar l'atenció. Realment, fou un atreviment que, com ha assenyalat Piquer —recordem, una novel·la amb un cadal psicodèlic i contracultural—, el públic lector autòcton i la crítica no va apreciar.

69 Resulten molt curiosos els articles que Salvador Salcedo va dedicar els números 25 i 26 de *Gorg* corresponents a novembre i desembre de 1971 a l'anàlisi dels hippies i la contracultura al País Valencià. Dos anys més tard, l'editorial L'Estel li va publicar el llibre *Integrats, rebels i marginats. Subcultures juvenívoles al País Valencià*.

Altrament, al lector d'avui dia, cas de llegir el text de Linyan li semblarà potser d'un candor excessiu en plantejar una història com la de Marilyn, una dona de classe mitjana totalment menyspreada per un marit obsessiu i taciturn. El cas és que una vesprada plujosa passejant per Picadilly Circus serà confosa amb una prostituta per un bell paquistanès. Marilyn en cap cap moment desfarà l'equívoc i, deixant-se endur per la passió, farà l'amor quasi de forma inconscient, durant hores, en la cambra d'un hotel.

Un dia el marit, finalment, sense saber res d'aquell afer entre sòrdid i lluminós, relatat amb passió, la deixarà per una dona més jove. La ruptura abocarà la protagonista a una relació sentimental amb un toxicòman amb problemes mentals i, encara, més tard amb un faldiller masclista i adinerat que la tindrà de mantinguda en un pis de Barcelona durant dos anys sense que ella sospite que està casat i que té tres fills. La protagonista és una dona que en la seua cerca de l'amor ideal és víctima de la seua ingenuïtat, de la seua desesperada solitud, ostatge de la seua educació sentimental.

En aquest punt, Linyan, explica una història que, sens dubte, també diu moltes coses dels patiments afectius de les dones no emancipades en el context de la societat patriarcal dels anys setanta a punt d'entrar en crisi, sacsejada per la revolució sexual, pel feminisme.

L'Eros és una novel·la ben estructurada, que s'enfronta amb solvència al repte de superposar diferents espais i temps. Linyan té un estil àgil i sobretot reïx en les descripcions dels espais urbans, en les de les situacions. Hi ha un intent de bastir una complexitat estructural que aconseguida del tot o no, diu molt de quines eren les possibilitats de l'autora com a escriptora.

Altrament, hi ha moments d'un preciosisme literari que destaca quan aquest se centra en l'erotisme. Un erotisme, val a dir, ingenu que, precisament per naïf, el fa molt més temptador. Ens referim a passatges com el de l'abrandada trobada sexual de la protagonista amb el jove paquistanès o com el de la descripció apassionada de la bellesa d'uns hippies que vagaregen per Hyde Park. Són fragments d'una gran força, molt agosarats si es pensa que els ha escrit als anys setanta una autora novella, una mestressa de casa madura d'origen humil, estrangera en la gran metròpoli londinenca, emmotllada en la mentali-

tat conservadora de la classe mitjana-baixa britànica. És evident que Sales va veure en Linyan una força creativa que no sempre tenen escriptors amb obres i trajectòries consolidades.

Ja va dir, fa algun temps, el crític Enric Sòria, que *L'Eros* està ben escrita malgrat tot:

Té un llenguatge plàstic i precís, molt suggestiu, i una prosa suau, ben afina-
nada, que domina el to menor. Les pàgines en què parla de la desesperació
de la protagonista, o en què es descriu un imprevisit encontre sexual, o la
iniciació a la droga, tenen aquella subtileza reticent, sense estridències,
que atia l'interés del lector i que és una destresa del narrador de raça.
[...].⁷⁰

Linyan, vist en perspectiva, era certament una narradora de raça, un es-
criptora de les que escriu «a raig» com diria Sales. Tots dos van coincidir en un
moment molt determinat i es va fer el miracle de la publicació d'una novel·la
en un moment de transició de la literatura catalana, de la història cultural i
política del País Valencià.

No sabem que hauria passat si hagués continuat escrivint, si a part de
Sales s'hagués interessat algú més per la seua escriptura. Una vegada més, Pi-
quer (1994: 80) apunta a les possibilitats d'un llibre com *L'Eros* que, lamenta
el crític, va passar desapercbut:

La seua temàtica marcava una distància considerable entre el que es po-
dia llegir en els seixanta i la societat moderna, psicodèlica, amb divorci
inclòs, que reflectia la novel·la. La qualitat del seu discurs, tanmateix, no
la feia reeixir com a una obra mestra. Comptat i debatut se situava a l'al-
çada de moltes altres però indicava un camí que podia haver estat profitós
per enganxar amb una narrativa definitivament renovadora.⁷¹

70 Enric Sòria, *Una finestra*, «Postdata», *Levante*, 28 de maig de 2016.

71 PIQUER, A. (1994) *Aproximació a la narrativa valenciana*, València, Universitat de València.

Aquesta és, sens dubte, la importància de la novel·la de Linyan i que Sales va captar, la de la seua potencialitat com a obra que servís a una renovació de la literatura catalana capaç d'eixamplar un públic lector. Hauria estat bé que s'hagueren continuat publicant obres de Linyan. De ben segur que l'estímul de l'edició i la feina d'un editor com Sales haurien tret el millor d'una autora singular.

Rellegir gairebé cinquanta anys després la novel·la de Linyan i fer-ho amb totes les dades a l'abast del context en què es va escriure, no deixa de ser una mena de sort i, sobretot, una oportunitat per a reflexionar sobre un aspecte central de la nostra història cultural, de la nostra literatura, per a posar-nos davant del sempre incòmode espill. Al capdavant, per a pensar i comprendre —com feia Joan Fuster— allò que som a través del que creem, això és, del que escrivim o del que hauríem d'escriure.

Bibliografia

- CARBÓ, F.; SIMBOR, V. (1993) *La recuperació literària de la postguerra valenciana (1939-1972)*, València / Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FUSTER, J. (1958) «*Recull de contes valencians*», Barcelona, Alberti Editor.
- MUÑOZ, G. (2019) «Editors i editorials al País Valencià» dins *La vida dels llibres*, Catarroja, Afers.
- PIQUER, A. (1994) *Aproximació a la narrativa valenciana*, València, Universitat de València.
- SIMBOR, V. (2005) *La narrativa catalana del segle xx*, Alzira, Bromera.
- (2012) «La narrativa valenciana», dins *Joan Fuster: El projecte de normalització del circuit literari*, València, PUV, pp. 226-228.
- SALVADOR, V.; PIQUER, V. (1992) *Vint anys de novel·la catalana al País Valencià*, València, Tres i Quatre.